

א אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הִירְדֵן בַּמִּדְבָּר א
 ב בַּעֲרֵבָה מוֹל סוּף בֵּין-פָּאֲרָן וּבֵין-תְּפֹל וּלְבֵן וַחֲצֹרֹת וְדִי זֶהָב: אַחַד עֶשֶׂר
 ג יוֹם מִחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר-שַׁעֲרֵי עַד קִדְשׁ בְּרַנֵּעַ: וַיְהִי בְּאַרְבַּעִים שָׁנָה
 ד בַּעֲשֵׁתֵי-עֶשֶׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר
 ה צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם: אַחֲרֵי הִכְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
 וּבְחֻשְׁבוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בַּעֲשֵׁתֹרֶת בְּאֲדָרְעִי: בְּעֵבֶר

תרגום אונקלוס

א אלין פתגמין די מליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיוזו במישרא לקבל
 ים סוף בפארן אפלו על מנא ובחצרות ארגיוזו על בשרא ועל דעברו עגל דדקב ב מהלך קד עשר יומין מחורב אורח
 טורא דשעיר עד רקס גיאה ג והנה בארבעין שנין בחד עשר ירחא בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל די פקיד יי
 יתה לותהון ד בטר דמחא ית סיחון מלכא דאמוראה דיתב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן דיתב בעשתרות באדרעי ה בעברא

פירוש רש"י

מקדש ברנע, צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה
 שאכלו הבשר חדש ימים, ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר
 שם מרים, נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך
 היתה השכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ,
 ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה:
 (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד
 שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד, מיעקב, שלא הוכיח
 את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ואובן בני, אני אומר לך מפני
 מה לא הוכחתיך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך
 ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם
 אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושל
 יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו כו', כדאיתא בספרי. וכן יהושע
 לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה. וכן שמואל, שנאמר
 "הנני ענו בני" (שמואל ו:כב). וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי
 הכתו. אמר משה, אם אני מוכיחם קדם שיפנסו לקצת הארץ,
 יאמרו, מה לזה עלינו, מה היטיב לנו, אינו בא אלא לקנות
 ולמצא עליה, שאין בו כח להכניסנו לארץ. לפיכך המתין עד
 שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם, ואחר כך
 הוכיחן: סיחון מלך האמרי אשר בחשבון. אלו לא היה סיחון קשה
 והיה שרוי בחשבון, היה קשה, שהמדינה קשה. ואלו היתה
 עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה, היה קשה, שהמלך קשה. על
 אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב
 בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות. הוא לשון צוקין
 וקשי, כמו "עשתרת קרנים" (בראשית יא:ה), ועשתרות זה הוא
 עשתרת קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל, שנאמר "ויכו
 את רפאים בעשתרת קרנים" (שם), ועוג נמלט מהם, והוא
 שנאמר "ויבא הפליט" (שם ג), ואומר "כי רק עוג מלך הבשן
 נשאר מיתר הרפאים" (להלן ג:יח): באדרעי. שם המלכות:

סדר א (א) אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן
 כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את
 הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל.
 אלו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אמרים, אתם הייתם
 שומעים מכן עמרם ולא השיבותם דבר מכף וכף, אלו היינו
 שם, היינו משיבין אותו, לכך פנסם כלם ואמר להם, הרי
 כלכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר
 היו אלא בערבות מואב, ומהו "במדבר", אלא בשביל מה
 שהכעיסוהו במדבר, שאמרו "מי יתן מותנו וגו'" (שמות יא:מז):
 בערבה. בשביל הערבה, שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות
 מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף, בבואם לים סוף
 שאמרו "המבלי אין קברים במצרים" (שמות י:לג), וכן פנסעם
 מתוך הים, שנאמר "וימרו על ים בים סוף" (תהלים מזמור קה
 שלנו:ו), כדאיתא בערכין (דף טו:): בין פארן ובין תפל ולבן.
 אמר רבי יוחנן, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום
 ששמו תפל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על
 הפן שהוא לבן ואמרו "ונפשנו קצה בלחם הקלקל" (במדבר
 יח:כא), ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים:
 וחצרות. במחלקתו של קרח. דבר אחר, אמר להם, היה לכם
 ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם
 נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב
 זהב שהיה להם, שנאמר "וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל"
 (בנבואות הושע, תרי עשר א:ט): (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם
 משה, ראו מה שגרמתם, אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש
 ברנע כדרך הר שעיר, ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואתם
 הלכתם אותה בשלשה ימים. שהרי בעשרים באייר נסעו
 מחורב, שנאמר "ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים
 בחדש וגו'" (במדבר ט:יא), ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים

דברים

א ו הִירְדָן בְּאַרְץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: יְהוָה
 ז אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֵרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שָׁבַת בְּהַר הַזֶּה: פָּנּוּ | וּסְעוּ
 לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו בְּעֶרְבָה בְּהַר וּבְשִׁפְלָה וּבְנֹגֵב
 ח וּבְחוּף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן עַד־הַנְּהַר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרַת: רְאֵה נָתַתִּי
 לְפָנֶיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם
 ט לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם: וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת
 י הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבִדִי שְׂאת אֶתְכֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם
 יא וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב: יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם
 יב אֶלֶף פְּעָמִים וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: אֵיכָה אֲשָׂא לְבִדִי טֶרְחַכְכֶם

שני

תרגום אונקלוס

דִּירְדָנָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שְׂרִי מֹשֶׁה פִּרְשׁ יְת אֹלְפָן אֹרִיטָא הָדָא לְמִימְרֵי ו' יי אֱלֹהֵנָא מְלִיל עֲמַנָּא בְּחוּרְבַּ לְמִימְרֵי סִגִּי לְכוּן דִּיתְבַּתּוּן בְּטוֹרָא הָדִין
 ז אֶתְפָּנּוּ וְטוּלוּ לְכוּן וְעוּלוּ לְטוֹרָא דְאַמוֹרָאָה וְלִכְלַל מְגִירוּהִי בְּמִישְׁרֵיָא בְּטוֹרָא וּבְשִׁפְלָתָא וּבְדִרוּמָא וּבְסִפְרָא יִמָּא אֲרַעָא דְכְנַעֲנָאָה וּלְכַנְּן עַד נְהַרָא
 ח רְבָא נְהַרָא פָּרַת ח חֲזוּ דִּיהִבִּית קְדַמִּיכוּן יְת אֲרַעָא עוּלוּ וְאַחֲסִינוּ יְת אֲרַעָא דִּי קָיִם יי לְאַבְרָהָמָא לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמַתָּן לְהוֹן וּלְבְנֵיהוֹן
 ט בְּתִרְהוֹן ט וְאַמְרִית לְכוּן בְּעֵדְנָא הֵיאָא לְמִימְרֵי לִית אָנָּא יְכִיל בְּלַחוּדִי לְטוֹרָא יְתִיכוּן יי אֱלֹהֵיכוּן אֲסִגִּי יְתִיכוּן וְהָא אִיתִיכוּן יוּמָא דִּין כְּכֹכְבֵי
 שְׂמִיָא לְסִגִּי יא יי אֱלֹהָא דְאַבְרָהָמָא יוּסֹף עֲלֵיכוּן כְּפִתְכוּן אֶלֶף זְמַנִּין וַיְבָרֶךְ יְתִיכוּן כַּמָּא דִּי מְלִיל לְכוּן יב אֲכַדִּין אֲסוּבְרֵי בְּלַחוּדִי טֶרְחַכְכוּן

פירוש רש"י

אֵלָא כִּךָ אָמַר לָהֶם, ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, הַגְדִּיל וְהִרִים
 אֶתְכֶם עַל דִּינֵיכֶם, נָטַל אֶת הָעֵנֶשׁ מִכֶּם וּנְתַנּוּ עַל הַדִּינִים. וְכֵן
 אָמַר שְׁלֹמֹה, "כִּי מִי יוּכַל לְשַׁפֵּט אֶת עַמְךָ הַכֹּבֵד הַזֶּה" (מלכים
 ג' יא), אֲפֹשֶׁר מִי שִׁכְתוּב בּוֹ "וַיִּחַכֶּם מִכָּל הָאָדָם" (שם ד' יב) אֹמֵר
 "מִי יוּכַל לְשַׁפֵּט וְגו'", אֵלָא כִּךָ אָמַר שְׁלֹמֹה, אֵינן דִּינֵי אִמָּה זֹו
 כְּדִינֵי שְׂאָר הָאָמוֹת, שְׂאָם דִּן וְהוֹרֵג וּמַכֵּה וְחוֹנֵק וּמַטֵּה אֶת דִּינֵוֹ
 וְגוֹזֵל אֵינן כִּכְךָ כְּלוּם, אֵינִי אִם חִיבְתִי מִמוֹן שְׂלֹא כְּדִין נְפִשׁוֹת אֵינִי
 נִתְבַּע, שְׁנֵאמַר "וְקִבַּע אֶת קַבְעֵיהֶם נְפִשׁ" (משלי ג:א): (י) וְהִנֵּכֶם
 הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. וְכִי כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְהִלָּא
 לֹא הָיוּ אֵלָא שְׂשִׁים רְבּוּא, מֵהוּ "וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם", הִנֵּכֶם מְשׁוּלִים
 כְּיוֹם, קִימִים לְעוֹלָם כַּחֲמָה וְכִלְכַּנְהָ וְכִכְּכֹבֵי: (יא) יִסֹּף עֲלֵיכֶם
 כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים. מֵהוּ שׁוּב "וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם",
 אֵלָא אָמְרוּ לוֹ, מֹשֶׁה, אַתָּה נֹתֵן קֶצֶבָה לְכַרְכַּנְתָּנוּ, כִּכְרֵי הַבְּטִיחַ
 הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם "אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת וְגו'"
 (בראשית י"ד). אָמַר לָהֶם, זֹו מְשִׁלִּי הִיא, אֲבָל הוּא "וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם": (יב) אֵיכָה אֲשָׂא לְבִדִי. אִם אֹמֵר לְקַבֵּל שְׂכָר,
 לֹא אוּכַל. זֹו הִיא שְׂאֲמַרְתִּי לָכֶם, לֹא מַעֲצָמִי אֵינִי אֹמֵר לָכֶם אֵלָא
 מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: טֶרְחַכְכֶם. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טֶרְחַנִּין,
 הָיָה אֶחָד מֵהֶם רוֹאֶה אֶת בְּעַל דִּינֵוֹ נּוֹצֵחַ בְּדִין, אֹמֵר, יֵשׁ לִי
 עֵדִים לְהִבִּיא, יֵשׁ לִי רְאִיּוֹת לְהִבִּיא, מוֹסִיף אֵינִי עֲלֵיכֶם דִּינֵין:

(ה) הוֹאִיל. הַתְּחִיל, כְּמוֹ "הִנֵּה נָא הוֹאִלְתִּי" (בראשית טו:ז):
 בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה. בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן פִּרְשָׁה לָהֶם: (ו) רַב לָכֶם
 שָׁבַת. כְּפִשׁוּטוֹ. וַיֵּשׁ מְדַרְשׁ אַגְדָּה, הִרְבָּה לָכֶם גְּדֻלָּה וְשִׁכָר עַל
 יִשְׁיבְתְכֶם בְּהַר הַזֶּה, עֲשִׂיתֶם מִשְׁכָּן מְנוּרָה וְכִלִּים, קִבְּלַתֶּם תּוֹרָה,
 מְנִיתֶם לָכֶם סִנְהֶדְרִין שְׂרִי אֶלְפִים וְשְׂרִי מְאוֹת: (ז) פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם.
 זֹו דִּרְךָ עֶרֶד וְחֶרְמָה: וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי. כְּמִשְׁמְעוּ: וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו.
 עֲמוֹן וּמוֹאָב וְהַר שְׁעִיר: בְּעֶרְבָה. זֶה מִישׁוֹר שֶׁל יַעֲר: בְּהַר. זֶה הַר
 הַמֶּלֶךְ: וּבְשִׁפְלָה. זֹו שְׁפֵלַת דְרוֹם: וּבְנֹגֵב וּבְחוּף הַיָּם. אֲשַׁקְלוּן וְעֵזָה
 וְקִסְרֵי וְכוּ', כְּדִיתָא בְּסִפְרֵי: עַד הַנְּהַר הַגָּדֹל. מִפְּנֵי שֶׁנִּזְכַּר עִם אֶרֶץ
 יִשְׂרָאֵל קוֹרְאוֹ גְּדוֹל, מִשְׁלֵי הַדִּיוֹט אֹמֵר עֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ, הַדְּבַק
 לְשַׁחֲרוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ, קָרַב לְגַבִּי דִּהִינָא וְאִידֵהֶן: (ח) רְאֵה נָתַתִּי.
 בְּעֵינֵיכֶם אַתֶּם רוֹאִים, אֵינִי אֹמֵר לָכֶם מְאֹמֵד וּמִשְׁמוּעָה: בָּאוּ
 וּרְשׁוּ. אֵינן מַעֲרַעֵר בְּדִבְרֵי וְאֵינֶכֶם צְרִיכִים לְמַלְחָמָה, אִלוּ לֹא שְׁלַחוּ
 מְרַגְלִים לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְכָלִי זֵין: לְאַבְתִּיכֶם. לְמָה הַזְכִּיר שׁוּב
 "לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב", אֵלָא אַבְרָהָם כְּדָאִי לְעֲצָמוֹ, יִצְחָק
 כְּדָאִי לְעֲצָמוֹ, יַעֲקֹב כְּדָאִי לְעֲצָמוֹ: (ט) וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא
 לֵאמֹר. מֵהוּ "לֵאמֹר", אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא מַעֲצָמִי אֵינִי אֹמֵר לָכֶם
 אֵלָא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא אוּכַל לְבִדִי וְגו'. אֲפֹשֶׁר שְׂלֹא הָיָה
 מֹשֶׁה יְכוֹל לְדוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל, אָדָם שֶׁהוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָהֶם
 אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד אֶת הַמָּן וְהִגִּיז אֶת הַשָּׁלוֹ לֹא הָיָה יְכוֹל לְדוֹנָם,

א' יג ומשׁאַכֶם וְרִיבְכֶם: הָבוּ לָכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְנֹבְנִים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם
 יד' וְאַשִׁימֶם בְּרֵאשֵׁיכֶם: וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּבְהֶדְבַּר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ
 טו' לַעֲשׂוֹת: וְאַקָּח אֶת־רֵאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים וְאַתָּן אוֹתָם
 ראשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֲשָׂרֹת
 טז' וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: וְאַצִּוֶּה אֶת־שְׁפָטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע
 יז' בֵּין־אַחֵיכֶם וּשְׁפָטֶתֶם צָדֵק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: לֹא־תִכְרֹו

תרגום אונקלוס

ועסקיכו ודינכו יג הבו לכו גברי חכמים וסוכלתנו ומדען לשבטיכו ואמננו רישין עליכו יד ואתכתנו יתי ואמרתנו תקין פתגמא די מללתא למעבד טו ודברית ית רישי שבטיכו גברי חכמים ומדען ומנתי תהון רישין עליכו רבני אלפין ורבני מאתא ורבני חמשין ורבני עשוריתא וסרכין לשבטיכו טז ופקדית ית דינכו בעדנא הדיא למימר שמעו בין אחיכו ותדונון קושטא בין גברא ובין אחוהי ובין גיורה יז לא תשתמודעון

פירוש רש"י

שנצטערע עליה, אלא ידעתי מחשבותיכם, הייתם אומרים, עכשיו יתמנו עלינו דינין הרבה, אם אין מכירנו, אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעצל, אתם אומרים עשה מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים בדברים, אשריכם, על מי באתם להתמנות, על בני אברהם יצחק ויעקב, על בני אדם שנקראו אחים ורעים, חלק ונחלה, וכל לשון חבה: אנשים חכמים וידעים. אבל נבונים לא מצאתי. זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה, ולא מצא אלא שלש, אנשים-צדיקים, חכמים וידעים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקח, ראשים בממכר, ראשים במשא ומתן, נכנס אחרון ויוצא ראשון: שרי אלפים. אחד ממנה על אלף: שרי מאות. אחד ממנה על מאה: ושטרים. מניתי עליכם "לשבטיכם", אלו הכופתין והמכין פרצועה על פי הדינין: (טז) ואצוה את שפטיכם. אמרתי להם, הוו מתונים בדין, אם בא דין לפניך פעם אחת ושתיים ושלש, אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה, אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. משמנתיים אמרתי להם, אין עכשיו כלשעבר, לשעבר הייתם ברשות עצמכם, עכשיו הרי אתם משעבדים לצבור: שמע. לשון הנה, אודנט בלעז, כמו "נכור" "שמור": ובין גרו. זה בעל דינו שאוגר עליו דברים. דבר אחר, "ובין גרו", אף על עסקי דירה, בין חלקת אחים, אפלו בין תנור לכירים: (יז) לא תכירו

מפתח סדרי התנ"ך

מינוי שופטים וציווים לשפוט בצדק: הציווי ללמד את כל ישראל את משפטי התורה הוא ראש סדר טז בספר שמות: ואלה המשפטים אשר תשים לפניך: הציווי למנות שופטים שישפטו בצדק הוא ראש סדר יז בספר דברים: שפטים ושטרים תתן לך בכל־שעריך אשר ה' א' נתן לך לשבטיך ושפטו את־העם משפט־צדק: ובראש סדר ו בספר איוב מובאים דבריו: צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי: הפטרת סדר א היא בתרי עשר [יהלכ] בנבואות זכריה: אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את־רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם: הנביא זכריה מצטט את ביטוי הפתיחה של הספר והסדר אלה הדברים, והוא עוסק בדרישה ליחסי אמת וצדק בין אדם לחברו ובדרישה למשפט שלום. סיום ההפטרה הוא בראש סדר יט שם: כה־אמר ה' צבאות ה' הממה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים והחזיקו בכנה אש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו א' עמכם: והוא מקביל להמשך הסדר כאן בפסוקים לא-לג.

א פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט כִּקְטָן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי-אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט
 יח לַאלֹהִים הוּא וְהִדְבַר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: וְאַצְוֶה
 טו אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא אֵת כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: וְנִסַּע מִחֹרֵב וַיִּלְךְ אֵת
 כֹּל-הַמְדַבֵּר הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רֵאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר
 כ צִוֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ וְנָבֵא עַד קֹדֶשׁ בְּרַנֵּעַ: וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאַתֶּם
 כא עַד-הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לב לְפָנֶיךָ אֶת-הָאָרֶץ עֲלֶה רִשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל-תִּירָא
 כג וְאַל-תַּחַת: וּתִקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְתֶּם וּתְאָמְרוּ נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ
 וַיַּחְפְּרוּ-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנוּ דִּבֶּר אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה-בָּהּ
 כג וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֶיךָ: וַיֵּיטֵב בְּעֵינַי הַדְּבָר וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֹשֵׂר

שלישי

תרגום אונקלוס

אפי'ן בדינא מלי זעירא כרבא תשמעון לא תדחלו'ן מן קדם גברא ארי דינא די' הוא ופתגמא די יקשי מנכון תקרבו'ן לותי ואשמענה
 יח ופקדית יתכון בעדנא ההיא ית כל פתגמא די תעבדון יט ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא די חזיתון אורח
 טו טורא דאמוראא כמא די פקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקס גיאה כ ואמרי'ת לכו'ן אתיתון עד טורא דאמוראא די' אלהנא יהיב לנא כא חזי י'הב יי
 אלהך קדמך ית ארעא סק אחסין כמא די מליל יי אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר כב וקרבתון לותי כלכו'ן ואמרתון נשלח גברין קדמנא
 ויאלו'ן לנא ית ארעא ויתיבו'ן יתנא פתגמא ית ארחא די נסק בה וית קרויא די נעול להן כג ושפר בעיני פתגמא ודכרית מנכון תרין עשר

פירוש רש"י

פנים במשפט. זה הממנה להושיב הדינים, שלא יאמר, איש פלוני נאה או גבור, אושיבנו די'ן, איש פלוני קרובי, אושיבנו די'ן בעיר, והוא אינו בקי בדיני'ן, נמצא מחיב את הזכאי ומזכה את החיב, מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדי'ן: כקטן כגדול תשמעון. שיהא חביב עליך די'ן של פרוטה בדי'ן של מאה מנה, שאם קדם ובה לפניך לא תסלקנו לאחורונה. דבר אחר "כקטן כגדול תשמעון", כתרגומו, שלא תאמר, זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. דבר אחר, שלא תאמר, היאך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר, אזכנו עכשיו, וכשיצא לחוץ, אומר לו, תן לו, שאתה חיב לו: לא תגורו מפני איש. לא תיראו. דבר אחר "לא תגורו", לא תכניס דבריך מפני איש, לשון "אגר בקיץ" (משלי ג:יג): כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא בדי'ן אתה מזיקני להחזיר לו, נמצא שהטית עלי המשפט: תקרבו'ן אלי. על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד, וכן שמואל אמר לשאול "אנכי הראה" (שמואל ה:יח), אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה, ואימתי הודיעו, כשפא למשוח את דוד "וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו" (שמואל ט:כה), אמר לו הקדוש ברוך הוא,

ולא אמרת "אנכי הראה" "אל תבט אל מראהו" (שם כו): (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו עשרת הדברים שבין דיני' ממונות לדיני' נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים פקורות ועקרבים כקשותות: (כב) ותקרבו'ן אלי כלכם. בערבוביא, ולהלן הוא אומר "ותקרבו'ן אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו'" (להלן ה:כח-כט), אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלחו'ם לפני'הם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפני'הם, אבל כאן "ותקרבו'ן אלי כלכם", בערבוביא, ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישבו אתנו דבר. באיזה לשון הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה. אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא אליהן. תחלה לכבוש: (כג) ויטיב בעיני הדרך. בעיני ולא בעיני המקום. ואם בעיני משה היה טוב, למה אמרה בתוכחות, משל לאדם שאומר לחברו, מכור לי חמורך זה, אמר לו הן. נותנו אתה לי לנסיו'ן, אמר לו הן. בהרים וגבעות, אמר לו הן. כיו'ן שראה שאין מעכבו כלום, אמר הלוקח בלבו, בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום. מיד אמר לו, טול מעותיך ואיני מנסה מעתה. אף אני הודיתי לדבריכם, שמה תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכם: ואקח מכם. מן הבוררים שבכם, מן המסלתים שבכם: שנים עשר

א כד אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשֹׁבֵט: וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהֵרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֲשַׁכָּל
 כה וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ: וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר
 כו וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת
 כז וַתִּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוָה
 כח אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת אִתָּנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ: אָנָּה |
 אֲנַחֲנוּ עַל־יָם אֲחֵינוּ הִמְסוּ אֶת־לִבָּבָנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וְרֹם מִמֶּנּוּ עָרִים
 כט גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם־בָּנִי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: וְאָמַר אֲלֵכֶם
 ל לא־תַעֲרִצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הֵחֱלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם
 לא לָכֶם כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתֶכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ
 לב אֲשֶׁר נִשְׁאַף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
 לב הֵלַכְתֶּם עַד־בְּאֵכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: וּבַדְּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מְאֲמִינִם בִּיהוָה
 לג אֱלֹהֵיכֶם: הֵחֱלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לְתוֹר לָכֶם מְקוֹם לְחַנְתְּכֶם בְּאֵשׁ | לִילָה

תרגום אונקלוס

גברין גברא חד לשבטא כד ואתפניו וסליקו לטורא ואתו עד נחלא דאתפלא ואלילו יתה כה ונסבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו
 לנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דיי אלהנא יהיב לנא כו ולא אביתון למסק וסרבתון על מימרא דיי אלהכון כו ואתרעמתון
 במשכניכון ואמתון בדסני יי יתנא אפקנא מארעא דמצרים לממסר יתנא בידא דאמוראה לשיציותנא כה לאן אנחנא סלקין אחנא
 תברו ית לבנא למימר עם רב ותקיף מננא קרוין רברון וכריכון עד צית שמא ואף בני גבראי חזונא תמן כט ואמרית לכון לא תתברון
 ולא תדחלון מנהון ל יי אלהכון דמדבר קרמיכון הוא יגיח לכון ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון לא ובמדברא די חזיתא
 די סוכרף יי אלהך כמא די מסוכר גברא ית ברה בכל ארחה די הלכתון עד מיתיוכון עד אתרא הדין לב ובפתגמא הדין ליתיוכון
 מהימנין במימרא דיי אלהכון לג די מדבר קרמיכון בארחה לאתקנאה לכון אתר בית מישרי לאשריותכון בעמודא דאשתא בליליא

פירוש רש"י

אנשים איש אחד לשבט. מגיד שלא היה שבט לוי עמקם: (כד) עד נחל אשכל. מגיד שנקרא על שם סופו: וירגלו אתה. מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב: (כה) ויורדו אלינו. מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ. מי הם שאמרו טובתה, יהושע וכלב: (כו) ותמרו. לשון התרסה, התרסתם כנגד מאמרו: (כז) ותרגנו. לשון הרע, וכן "דברי נרגז" (משלי ד:קלד), אדם המוציא דבה: בשנאת ה' אתנו. והוא היה אוהב אתכם, אבל אתם שונאים אותו. משל הדיוט אומר, "מה דבלבך על רחמך מה דבלבה עלך": בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה. משל למלך בשור ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות, אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי

שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ מצרים של שקיא היא, שגילוס עולה ומשקה אותה, וארץ פנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ פנען: (כח) ערים גדלות ובערות בשמים. דברו הכתובים לשון הבאי: (כט) לא תערצון. לשון שבירה כתרגומו, ודומה לו "בערוץ נחלים לשכין" (איוב ו:יח), לשבור הנחלים: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו, "ככל אשר עשה אתכם במצרים" ועשה אף "במדבר, אשר ראית אשר נשאך וגו'": כאשר ישא איש את בנו. כמו שפרשתי אצל "ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וגו'" (שמות יא:ה), משל למלהך בדרך ובנו לפניו, באו לסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ, "אינכם מאמינים" בו:

מפתח סדרי התנ"ך

בפסוק כז ברש"י מובאת ההשוואה בין ארץ ישראל למצרים שהתפרשה ע"י החוטאים לרעת א"י. ההסתכלות החיובית על השוואה זו פותחת את סדר י בדברים: כי הארץ אשר אתה בא-שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את-זרעך והשקית ברגלך כגון הירק: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה-מים: ארץ אשר-ה' א' דרש אתה תמיד עיני ה' א' בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:

א לֹד לְרֵאתְכֶם בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ-בָהּ וּבַעֲנַן יוֹמָם: וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצַף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר: אִם-יִרְאֶה אִישׁ בְּאַנְשֵׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הַרְעָה זֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְתִּיכֶם: זֹולְתֵי כָלֵב בֶּן-יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ-אַתָּן אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּרְדַּבְּתֶּהּ וּלְכַנּוּ יַעַן לֹד אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרַי יְהוָה: גַּם-בִּלְי הִתְאַנַּף יְהוָה בְּגַלְלֵכֶם לֵאמֹר גַּם-אַתָּה לֹד לֹא-תָבֵא שָׁם: יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יֵבֵא שָׁמָּה אִתּוֹ חִזְק לֹט כִּי-הוּא יַנְחִלְנָה אֶת-יִשְׂרָאֵל: וְטַפְכֶם אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לְכֹז יְהִי וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יֵבֵאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְנַנֶּה וְהֵם מֵ, מֵא יִירְשׁוּהָ: וְאַתֶּם פָּנּוּ לְכֶם וְסַעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם-סוּף: וְתַעֲנּוּ וְתֹאמְרוּ אֵלַי חֲטֵאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלָה וְנִלְחַמְנוּ כָּלֵל אֲשֶׁר-צִוְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵב וְתַחֲגֹרוּ אִישׁ אֶת-כְּלֵי מִלְחַמָּתוֹ וְתַהֲיֶנוּ לְעֵלֵת הַהָרָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אָמַר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפוּ לְפָנַי מֵג אֵיבֵיכֶם: וְאִדְבַר אֵלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְתִמְרוּ אֶת-פִּי יְהוָה וְתִזְדוּ וְתַעֲלוּ מֵד הַהָרָה: וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיָּשׁוּב בְּהָר הַהוּא לְקִרְאֲתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר מֵה תַעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים וַיִּכְתּוּ אֶתְכֶם בְּשַׁעִיר עַד-חֲרָמָה: וְתִשְׁבוּ וְתִבְכוּ לְפָנַי

תרגום אונקלוס

לאחזיוותכון בארְחא די תהכון בה ובעמודא דעננא ביממא לד ושמיצ קדם יי ית קל פתגמיכון ורגז וקנס למימר לה אם יחזי גבר בגבריא האלין דרא בישא הדין ית ארעא סבתא די קימית למתן לאבְהתכון לו אלהן כלב בר יפנה הוא יחזנה ולה אַתָּן ית ארעא די דרדך בה ולכנוהי חלף די אשלים בַּתֵּר דחלְתָא דיי לו אף צלי הנה רגז מן קדם יי בדילכון למימר אף אַתָּ לֹא תיעול תמן לה יהושע בר נון דקאים קדמך הוא ייעול תמן יתה תקף ארי הוא יחסננה לישראל לט וטפלכון די אמרתון לבזא יהון ובניכון די לא ידעו יומא דין טב וביש אנון יעלון לתמן ולהון אַתְנַנְנָה ואנון יירתנה מ ואתון אַתְפַּנּוּ לכוּן וטולו למדברא אורח ימא דסוף מא ואתבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי אַחְנַנָּא ניסק ונגיח קרב ככל די פקדנא יי אלהנא וזרותון גבר ית מני קרבה ושריתון למיסק לטורא מב ואמר יי לי אַמַר להון לא תסקון ולא תגחון קרב ארי לית שכינתי שרִיא בניכון ולא תתברון קדם בעלי דבניכון מג ומללית עמכון ולא קבלתון וסרבתון על גזרת מימרא דיי וארשעתון וסלקתון לטורא מד ונפק אַמְרָא דיתב בטורא ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון כמא די נתון דברִיתא וטרדו יתכון בשעיר עד חרמה מה ותבתון ובכיתון קדם

פירוש רש"י

לג) לראתכם. כמו להראותכם, וכן "לנחתם דרדך" (שמות י:כא), וכן "לשמע בקול תודה" (תהלים מזמור כה שלנו:ז), וכן "ללכת לגיד ביוזרעאל" (מלכים כד:ג): (לו) אשר דרדך בה. חברון, שנאמר "ויבא עד חברון" (במדבר יב:כב): (לז) התאנף. נתמלא רגז: (מ) פנו לכם. אמרתי להעביר אתכם דרדך רחב ארץ אדום לצד צפון לכנס לארץ, קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחורכם, ותלכו במדבר לצד ים סוף, שהמדבר

שהיו הולכים בו לדרומו של הר שעיר, היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר, עתה המשכו לצד הים ותסבכו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. לשון "הננו ועלינו אל המקום" (במדבר יג:ל), זה הלשון שאמרתם, לשון הן, כלומר נדמנתם: (מב) לא תעלו. לא עליה תהא לכם אלא ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדברים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה, אף הם כשהיו נוגעים בכס מיד מתים:

א' מו יהוה ולא שמע יהוה בקלכם ולא האזין אליכם: ותשבבו בקדש ימים
 מז רבים כימים אשר ישבתם: ונפן ונסע המדברה דרך ים-סוף כאשר דבר
 ב' א' יהוה אלי ונסב את-הר-שעיר ימים רבים: ויאמר ב' חמישי ד'
 ג' יהוה אלי לאמר: רב-לכם סב את-ההר הזה פנו לכם צפנה: ואת-העם
 ד' צו לאמר אתם עבדים בגבול אחיכם בני-עשו הישבים בשעיר וייראו
 ה' מכם ונשמרתם מאד: אל-תתגורו כם כי לא-אתן לכם מארצם עד
 ו' מדרך כף-רגל כי-ירשה לעשו נתתי את-הר שעיר: אכל תשברו
 ז' מאתם בכסף ואכלתם וגם-מים תכרו מאתם בכסף ושתייתם: כי
 ח' יהוה אלהיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתף את-המדבר הגדל הזה
 ט' זה | ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר: ונעבר מאת
 י' אחינו בני-עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת ומעצון
 י"א ונפן ונעבר דרך מדבר מואב: ויאמר ג' ח' גבר

תרגום אונקלוס

י' ולא קביל יי צלותכון ולא אצית למליכון מו ויתבתון ברקם יומין סגיאין כיומאי די יתבתון מז ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח זמא דסוף כמא די
 מליל יי עמי ואקפנא ית טורא דשעיר יומין סגיאין
 ג' וית עמא פקד למימר אתון עברין בתחום אחוכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלוז מנכון וסתמרון לחדא ד לא תתגורון בהון ארי לא אתן לכון
 מארעהון עד מדרך פרסת רגלא ארי ירתא לעשו יהבית ית טורא דשעיר ה עבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלוין ואף מיא תכרון מנהון בכספא
 ויתשתון ו ארי יי אלהיך ברכך בכל עבד ידך ספק לך צרפך במהכף ית מדברא רבא הדין דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהיך בסעדה לא מנעתא מדעם
 ז ועברנא מלות אחונא בני עשו דיתבין בשעיר מאורח מישרא מאילת ומעציון גבר
 ואתפנינא ועברנא אורח מדברא דמואב ח ויאמר

פירוש רש"י

(מה) ולא שמע ה' בקלכם. כביכול עשיתם מדת רחמי
 כאלו אכזרי: (מו) ותשבבו בקדש ימים רבים. י"ט שנה,
 שנאמר "כימים אשר ישבתם" בשאר המסעות, והם היו
 ל"ח שנה, י"ט מהם עשו בקדש ותשע עשרה שנה הולכים
 ומטורפים וחזרו לקדש, כמו שנאמר "ויניעם במדבר" (במדבר
 כט:ג). כך מצאתי בסדר עולם: (מז) ונפן ונסע המדברה. אלו לא
 חטאו היו עובדים דרך הר שעיר לכנס לארץ מן דרומו לצפון,
 ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו
 של הר שעיר, והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף
 דרך יציאתן ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית, משם
 היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ
 מואב:
 סדר ב (ב) פנו לכם צפנה. סבו לכם לרוח מזרחית מן הדרום
 לצפון פניכם לצפון, נמצאו הולכים את רוח מזרחית, וזהו

דברים

ב יהוה אלי אל-תצור את-מואב ואל-תתגר בם מלחמה כי לא-אתן לך
ט מארצו ירשה כי לבני-לוט נתתי את-ער ירשה: האמים לפנים ישבו
י בה עם גדול ורב ורם כענקים: רפאים יחשבו אף-הם כענקים והמאכים
יא יקראו להם אמים: ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום
וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו
יב אשר-נתן יהוה להם: עתה קמו ועברו לכם את-נחל זרד ונעבר
יג את-נחל זרד: והימים אשר-הלכנו | מקדש ברנע עד אשר-עברנו
את-נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד-תם כל-הדור אנשי המלחמה
יד מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם: וגם יד-יהוה היתה בם להמם
טו מקרב המחנה עד תמם: ויהי כאשר-תמו כל-אנשי המלחמה למות
זז, יז מקרב העם: וידבר יהוה אלי לאמר: אתה עבר ד
יח היום את-גבול מואב את-ער: וקרבת מול בני עמון אל-תצרם
ואל-תתגר בם כי לא-אתן מארץ בני-עמון לך ירשה כי לבני-לוט

תרגום אונקלוס

י' לי לא תצור על מואבאי ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן לך מארעה ירשא ארי לבני לוט יחבית ית לחית ירשא
ט אימתני מלקדמין יתיבו בה עם רב וסגי ותקיף כגבריא י גברין מתחשבין אף אנון כגבריא ומואבאי קרן להון אימתני יא ובשעיר יתיבו
חראי מלקדמין ובני עשו תרכנון ושצינון מקדמיהון ויתיבו באתרהון כמא די עבד ישראל לארעא ירשתה דיהב י' להון יכ כען קומו
ועברו לכוון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד יג וימלא די הלכנא מרקם גיאה עד די עברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין
עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא כמא די קיים י' להון יד ואף מחא מן קדם י' הוות בהון לשצייתהון מגו משריתא
עד דשלימו טו והוה כד שלימו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא טז ומליל י' עמי למימר יז את עבר ימא דין ית תחום מואב
ית לחית יח ותקרב לקבל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן מארעא בני עמון לך ירשא ארי לבני לוט

פירוש רש"י

(ח) ואל תתגר בם וגו'. לא אסר להם על מואב אלא מלחמה, אבל מיראים היו אותם ונראים להם פשעם מזינים, לפיכך כתיב "ויגר מואב מפני העם" (במדבר יט:ב), שהיו שוללים ובוזזים אותם. אבל בבני עמון נאמר "ואל תתגר בם" (להלן פסוק יח), שום גרוי, בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הפכירה שקראת שם בנה מואב: ער. שם המדינה: (ט) האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם (בראשית יב:כ), לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים, אבל לא זו היא, כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: (י) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבין אותם אמים, כענקים הנקראים רפאים, על שם שכל הרואה אותם ידיו מפתח סדרי התנ"ך השווה את פסוק יח כאן עם ראש סדר כח בירמיה: לכן הנה ימים באים נאם-ה' והשמעתי אל-רבת בני-עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנתיבה באש תצתנה וירש ישראל את-ירשיו אמר ה':

יט ב נתתיה ירשה: ארץ־רפאים תחשב אף־הוא רפאים ישבו־בה לפנים
 כ והעמנים יקראו להם זמזמים: עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יהוה
 כא מפניהם ויירשם וישבו תחתם: כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר
 אשר השמיד את־החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום הזה:
 כב והעונים הישבים בחצרים עד־עזה כפתרים היצאים מכפתר השמידם
 כג וישבו תחתם: קומו סעו ועברו את־נחל ארנן ראה נתתי בידך
 את־סיחון מלך־חשבון האמרי ואת־ארצו החל רש והתגר בו מלחמה:
 כד היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על־פני העמים תחת כל־השמים
 כה אשר ישמעון שמעך ורגזו וחרו מפניך: ואשלח מלאכים ממדבר
 כו קדמות אל־סיחון מלך־חשבון דברי שלום לאמר: אעברה בארצך
 כז בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל: אכל בכסף תשברני ואכלתי
 כח ומים בכסף תתן־לי ושתיתי רק אעברה ברגלי: כאשר עשו־לי בני
 עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער עד אשר־אעבר
 כט את־הירדן אל־הארץ אשר־יהוה אלהינו נתן לנו: ולא אבה סיחון מלך

תרגום אונקלוס

יהביתה ירשא יט ארעא גבריא מתחשבא אף היא גברין יתיבו בה מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני כ עם רב וסגי ותקיף כגבריא ושצנון ??
 מקדמיהון ותרכנון ויתיבו באתריהון כא כמא די עבד לבני עשו דיתבון בשעיר די שצי ית חוראי מקדמיהון ותרכנון ויתיבו באתריהון עד יומא
 הדין כב ועואי דיתבין בדפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו מקפוטקאי שצינון ויתיבו באתריהון כג קומו טולו ועברו ית נחלא דארנן חזי דמסרית בידך
 ית סיחון מלכא דחשבון אמורא וית ארעה שרי לתרכותה ואתגרי למעבד עמה קרבא כו יומא הדין אשרי למתן זעתך ודחלתך על אפי עממאי די
 תחת כל שמאי די ישמעון שמעך ויוזעון וידחלון מן קדמך כה ושלחית אזגדין ממדברא דקדמות לנת סיחון מלכא דחשבון פתגמי שלמא למימר
 כו אעבר בארעך בארחא אול לא אסטי ימינא ושמאלא כו עבורא בכספא תזבן לי ואיכול ומיא בכספא תתן לי ואשתי לחוד אעבר ברגלי
 כח כמא די עברו לי בני עשו דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין בלחית עד דאעבר ית ירדנא לארעא דני אלהנא יתב לנא כט ולא אבי סיחון מלכא

פירוש רש"י

על פי שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום, למדתי ממדבר
 סיני, מן התורה שקדמה לעולם, כשבא הקדוש ברוך הוא לתנה
 לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל, וגלוי לפניו שלא
 יקבלוה ואף על פי כן פתח להם בשלום, אף אני קדמתי את
 סיחון בדברי שלום. דבר אחר, "ממדבר קדמות", ממך למדתי
 שקדמת לעולם, יכול היית לשלח ברק אחד ולשרוף את
 המצרים, אלא שלחתי מן המדבר אל פרעה לאמר "שלח
 את עמי" (שמות ג:טו), במתוך: (כח) כאשר עשו לי בני עשו. לא
 לענין לעבור בארצם, אלא לענין מכר אכל ומים: עד אשר
 אעבר את הירדן. מוסב על "אעברה בארצך" (לעיל פסוק כו):

(יט) ארץ רפאים תחשב. ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי
 שהרפאים ישבו בה לפנים, אבל לא זו היא שנתתי לאברהם:
 (כב) והעונים הישבים בחצרים וגו'. עוים מפלשתיים הם,
 שעמהם הם נחשבים בספר יהושע, שנאמר "חמשת סרני
 פלשתיים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים"
 (יהושע ח:ג), ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו
 ישראל להוציא ארצם מידם, והבאתי עליהם כפתורים
 והשמידום וישבו תחתם, ועכשיו אתם מתרים לקחתה מידם:
 (כד) תחת כל השמים. למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת
 עוג, ונודע הדבר "תחת כל השמים": (כה) ממדבר קדמות. אף

ב חֲשַׁבֹּן הַעֲבַרְנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאָמַץ אֶת־לִבָּבוֹ
 ג א לְמַעַן תִּתּוּ בִידֶךָ כַּיּוֹם הַזֶּה:
 אֲלֵי רֹאֵה הַחֲלֵתִי תַתּ לִפְנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הַחֵל רֹשׁ לְרִשְׁתָּ
 ב אֶת־אַרְצוֹ: וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאֹתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יִהְיֶה:
 ג, ד וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ: וַנִּלְכְּדָ
 אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעַת הַהוּא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מֵתָם וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף לֹא
 ה הִשְׁאֲרָנוּ שְׂרִיד: רַק הַבְּהֵמָה בְּזוּזוֹ לָנוּ וּשְׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַדְנוּ:
 ו מַעֲרָעַר אֲשֶׁר עַל־שְׁפַת־נַחַל אַרְנָן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנַחַל וְעַד־הַגְּלֹעַד לֹא
 ז הִיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׁגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ: רַק
 אֶל־אַרְץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קָרַבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֵּק וְעָרֵי הָהָר וְכָל אֲשֶׁר־צִוָּה
 ח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: וַנִּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עֹוג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לְקִרְאֹתָנוּ
 ט הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדַרְעֵי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי
 בִידֶךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ
 י לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחַשְׁבּוֹן: וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיַדְנוּ גַם
 אֶת־עֹוג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנִּפְּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שְׂרִיד:
 יא וַנִּלְכְּדָ אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעַת הַהוּא לֹא הִיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לְקַחְנוּ מֵאֲתָם

תרגום אונקלוס

דחשבון למשקבא למעבר בתחומה ארי אקשי יי אלהך ית רוחה ותקיף ית לבה בדיל לממסרה בידך כימא הדין
 לי חזי שריתי לממסר קדמך ית סיוחן וית ארעה שרי לתרכותה למירת ית ארעה ב ונפק סיוחן לקדמותנא הוא וכל עמה לאגחא קרבא ליהי
 ג ומסרה יי אלהנא קדמנא ומחנא יתה וית בנוהי וית כל עמה ד וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ההיא ונמנא ית כל קרוי גבריא ונשיא
 וטפלא לא אשאנא משזב ה לחוד בעירא בזנא לנא ועדי קרויא די כבשנא ו מערער די על פיף נחלא דארנן וקרתא די בנחלא ועד גלעד
 לא הות קרתא די תקפת מננא ית כללא מסר יי אלהנא קדמנא ז לחוד לארעא בני עמון לא קרבתא כל פיף נחלא יבקא וקרוי טורא וכל די פקיד יי
 אלהנא ח ואתפנינא וסלקנא ארח דמתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמה לאגחא קרבא אדרעי ט ואמר יי לי לא תדחל מניה
 ארי בידך מסרית יתה וית כל עמה וית ארעה ותעבר לה כמא די עבדתא לסיחון מלכא דאמרנא די יתב בחשבון י ומסר יי אלהנא בידנא אף
 ית עוג מלכא דמתנן וית כל עמה ומחנדה עד דלא אשתאר לה משזב יא וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ההיא לא הות קרתא די לא נסבנא מנהון

פירוש רש"י

סדר ג (א) החלתי תת לפניך. כפה שר של אמוריים שלמעלה
 תחת רגליו של משה, והדריכו על צוארו: (ב) ויצא סיוחן. לא
 שלח בשביל עוג לעזר לו, ללמדך שלא היו צריכים זה לזה:
 (ג) ואת בנו. בנו כתיב, שהיה לו בן גבור כמותו:
 (ד) מתם. אנשים: (ה) בבזת סיוחן נאמר "בזוזנו לנו", לשון בזת,
 שהיתה חביבה עליהם ובזוזים איש לו, וכשפאו לבזת עוג כפר
 היו שבעים ומלאים, והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין

בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב, לכך נאמר "בזוזנו
 לנו" (להלן ג:יד), לשון בזיון. כך נדרש בספרי בפרשת וישב
 ישראל בשטים: (ז) כל יד נחל יבק. כל אצל נחל יבק: וכל אשר
 צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש, הנחנו: (ח) ונפן ונעל. כל צד צפון
 הוא עליה: (ט) אל תירא אתו. ובסיוחן לא הצרך לומר "אל
 תירא אתו", אלא מתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות
 ששמש לאברהם, שנאמר "ויבא הפליט" והוא עוג:

דברים

יב ששים עיר כל־חבל ארֶגֶב ממלכת עוג בפֶּשֶׁן: כל־אלה ערים בצֻרֹת
 יג חומה גְבוּהָה דְלֹתִים וּבְרִיחַ לְבַד מְעַרֵי הַפְּרִזִּי הַרְבֵּה מְאֹד: וּנְחָרִם אוֹתָם
 כְּאִשֶּׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֻשְׁבּוֹן הַחֲרָם כָּל־עִיר מִתָּם הַנְּשִׂים וְהַטָּף:
 יד, טו וְכָל־הַבְּהֵמָה וְשִׁלַּל הָעָרִים בְּזוּנוֹ לָנוּ: וּנְקָח בְּעֵת הַהוּא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד
 טז, יז שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִנְּחַל אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן:
 חַיִּידִנִּים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שְׁרֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׁנִיר: כֹּל | עָרֵי
 הַמִּישֹׁר וְכָל־הַגְּלָעָד וְכָל־הַבֶּשֶׁן עַד־סֹלְכָה וְאֲדָרְעִי עָרֵי מַמְלַכַת עוֹג
 יח בְּבֶשֶׁן: כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבֶּשֶׁן נִשְׂאָר מִיֵּתֵר הַרְפָּאִים הַנֶּה עָרְשׁוֹ עָרֶשׂ
 בְּרֹזֶל הֵלָה הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן תִּשַׁע אַמּוֹת אַרְכָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת
 טט רְחִבָּה בְּאֲמַת־אִישׁ: וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשׁוּ בְּעֵת הַהוּא מְעַרְעֵר
 כ אֲשֶׁר־עַל־נְחַל אַרְנֹן וְחֻצֵי הַר־הַגְּלָעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי: וְיִתֵּר
 הַגְּלָעָד וְכָל־הַבֶּשֶׁן מַמְלַכַת עוֹג נָתַתִּי לְחֻצֵי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל
 כא הָאֲרֶגֶב לְכָל־הַבֶּשֶׁן הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים: יֵאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח
 אֶת־כָּל־חֶבֶל אֲרֶגֶב עַד־גְּבוּל הַגִּשׁוּרִי וְהַמְעַכְתִּי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ
 כב אֶת־הַבֶּשֶׁן חֲזוֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְלַמְכִּיר וְנָתַתִּי אֶת־הַגְּלָעָד:

שביעי

תרגום אונקלוס

שתיין קרוין כל בית פלך טרכונא מלכותא דעוג במתנן יב כל אליו קרוין פריזין מקפן שור רם דילקו דשין ועפרין בר מקרוי פצחיא
 סגי לחדא יג ונמנא יתהון כמה די עבדנא לסיחון מלכא דחשבון גמר כל קרוי גבריא נשיא וטפלא יד וכל בעירא ועדי קרויא בנא לנא
 טו ונסבנא בעדנא הדיא ית ארעא מיד תרין מלכי אמראה די בעברא דירדנא מנחלא דארנן עד טורא דחרמון טז צידנאי קראן לחרמון סרין
 ונמנאי קראן לה טור תלנא יז כל קרוי מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי קרוי מלכותא דעוג במתנן יח ארי לחוד עוג מלכא
 דמתנן אשתאר משאר גבריא הא ערסה ערסא דפרזלא הלא היא ברבית בני עמון תשע אמין ארפה וארבע אמין פתיה באמת מלך
 יט וית ארעא הדיא ויתנא בעדנא הדיא מערער די על נחלא דארנן ופלגות טורא דגלעד וקרווהי יתבית לשבטא דראובן ולשבטא דגד
 כ ושאר גלעד וכל מתנן מלכותא דעוג יתבית לפלגות שבטא דמנשה כל בית פלך טרכונא לכל מתנן הדיא מתקרי ארעא גבריא כא יאיר בר מנשה
 נסיב ית כל בית פלך טרכונא עד תחום גשורא ופאקירוס וקרא יתהון על שמה ית מתנן כפרני יאיר עד יומא דדין כב ולמכיר יתבית ית גלעד

פירוש רש"י

שבח ארץ ישראל, שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך, זו אומרת על שמי יקרא, וזו אומרת על שמי יקרא: שניר. הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנעני: (יח) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים, והוא פלט מן המלחמה, שנאמר "ויבא הפליט" (בראשית יא:ג), זהו עוג: באמת איש. באמת עוג: (ט) ואת הארץ הזאת. האמורה למעלה "מנחל ארנן עד הר חרמון" (לעיל פסוק טו), "ירשנו בעת ההיא": מערער אשר על נחל ארנון. אינו מחבר לראשו של מקרא אלא לסופו, על "נתתי לראובני ולגדי", אבל לענין ירשה עד הר חרמון היה: (כ) הדיא יקרא ארץ רפאים. היא אותה שנתתי לאברהם:

(יא) חבל ארגב. מתרגמינן "בית פלך טרכונא". וראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר קורא לפלטין טרכונין, למדתי חבל ארגוב הפרכיא – היכל מלך, כלומר שהמלכות נקראת על שמה, וכן "את ארגב" דמלכים (כח:ט), אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו לפקחיה בן מנחם: (יב) מערי הפרזי. פרזות ופתוחות בלא חומה, וכן "פרזות תשב ירושלים" (בנבואות זכריה, תרי עשר טז:כו): (יג) החרם. לשון הרה, הלוד וכלות: (טו) מיד. מרשות: (טז) צידנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר הוא אומר "ועד הר שיאן הוא חרמון" (להלן ה:ח), הרי לו ארבעה שמות. למה הצרכו לכתב, להגיד

ג כג וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי נְתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֹל וְעַד כד יִבֶּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֹל מִכַּנְזַת וְעַד ים כה הָעֲרָבָה יַם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזְרַחָה: וְאַצּוּ אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חִלּוּצִים כו תַּעֲבֹרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חֵיל: וְקָנְשִׁיכֶם וְטַפְכֶם כז וּמִקְנֵכֶם יִדְעֵתִי כִּי־מִקְנֵה רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעַרְיֵכֶם אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם: עַד מפטיר אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לְאַחֵיכֶם כַּכֶּם וַיִּרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לְיִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם: כח וְאֶת־יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמַּלְכִים הָאֵלֶּה בֶּן־יַעֲשָׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת כט אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה: לֹא תִירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם ד א לָכֶם: וְאַתְחַנֵּן אֶל־יְהוָה בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: ו וְאַתְחַנֵּן ב אֲדַנִּי יְהוָה אַתָּה הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת־יְדֹת הַחֲזָקָה

תרגום אונקלוס

כג וּלְשִׁבְטֵי דְרְאוּבֵן וְלְשִׁבְטֵי דְגַד יְהִיבִית מִן גִּלְעָד וְעַד נַחֲלֵי דְאַרְנֹן גוּ נַחֲלֵי וְתַחֲסוּם וְעַד יִבְקַא דְנַחֲלֵי תַחֲסוּם בְּנֵי עַמּוֹן כד וּמִיִּשְׂרָאֵל וַיִּרְדְּנָא וְתַחֲסוּמָהּ מִגְּנוּסָר וְעַד יִמָּא דְמִיִּשְׂרָאֵל יִמָּא דְמִלְחָמָה תַּחֲסוּת מִשְׁפָּךְ מִרְמַתָּא מְדִינַחָא כה וּפְקַדִּית יִתְכּוֹן בְּעַדְנָא הִיא לְמִימְרָא יִי אֱלֹהֵיכּוֹן יְהִיב לְכוֹן ית אַרְעָא הַדָּא לְמִירְתָּהּ מְזוּזִין תַּעֲבֵרוּן קְדָם אַחֵיכּוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזוּזֵי חֵילָא כו לְחוּד נְשִׁיכּוֹן וְטַפְלֵכּוֹן וּבְעִירְכּוֹן יִדְעָנָא אַרְי בְּעִיר סְגִי לְכוֹן יתְכוֹן בְּקִרְוֵיכּוֹן דִּי יְהִיבִית לְכוֹן כז עַד דִּי יָנִיחַ יִי לְאַחֵיכּוֹן פּוֹתְכוֹן וַיִּתְרוֹן אַף אַנוֹן ית אַרְעָא דִּי אֱלֹהֵיכּוֹן יְהִיב לְהוֹן בְּעַבְרָא דִּירְדְּנָא וְתַתּוּבוֹן גְּבֵר לִירְתָּתָהּ דִּי יְהִיבִית לְכוֹן כח וַיִּתְּ יְהוֹשֻׁעַ פְּקִדִית בְּעַדְנָא הִיא לְמִימְרָא עֵינֶיךָ חֲזָאָן ית פֶּל דִּי עַבְד יִי אֱלֹהֵיכּוֹן לְתַרְוִין מַלְכֵינָא הָאֵלִין פֶּן יַעֲבֵד יִי לְכָל מַלְכּוֹתָא דִּי אַת עֹבֵר לְתַמְזֵן כט לֹא תִדְחִלוֹן מִנְהוֹן אַרְי יִי אֱלֹהֵיכּוֹן מִימְרָה א וְצִלִּיתִי קְדָם יִי בְּעַדְנָא הִיא לְמִימְרָא ב יִי אֱלֹהִים אַת שְׂרִיתָא לְאַחֲזָאָה ית עַבְדְּךָ ית רְבוּתְךָ וַיִּתְּ יִדְךָ תַּקְפָּתָא מַגִּיחַ לְכוֹן:

פירושו רש"י

דְּבַר אַחֵר, זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שְׁנִקְרָאת תַּפְלָה, כְּדֵאִיתָא בְּסִפְרֵי: בְּעֵת הַהוּא. לְאַחֵר שְׁכַבְשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחּוֹן וְעוֹג, דְּמִיתִי שְׁמָא הָתֵר הַנְּדָר: לֵאמֹר. זֶה אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה מְקוּמוֹת שְׁאֵמֵר מִשָּׁה לְפָנֵי הַמְּקוֹם, אִינִי מְנִיחָךְ עַד שְׁתוּדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלְתִי אִם לֹא: (ב) ה' אֱלֹהִים. רַחוּם בְּדִין: אַתָּה הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ. פֶּתַח לְהִיּוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שְׁנִגְזְרָה גְזָרָה. אָמַר לוֹ, מִמָּךְ לְמַדְתִּי, שְׁאִמְרָתְ לִי "וְעַתָּה הִנִּיחָה לִּי" (שְׁמוֹת כד:כח), וְכִי תוֹפֵס הִיִּיתִי בְךָ, אֶלָּא לְפַתַּח פֶּתַח, שְׁבִי הִיָּה תְלוּי לְהַתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ כֵן הִיִּיתִי סְבוּר לְעֲשׂוֹת עֲכָשְׁיוֹ: אֶת גְּדֻלָּתְךָ. זֶה מִדַּת טוֹבָךְ, וְכֵן הוּא אֹמֵר "וְעַתָּה יִגְדֵל נָא כַח אֲדֹנָי" (בַּמִּדְבָּר יג:ז). וְאֶת יְדְךָ. זֶה יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בְּאֵי עוֹלָם: הַחֲזָקָה. שְׁאִתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֶת מַדַּת הַדִּין בְּחֲזָקָה:

(כג) תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֹל. כָּל הַנַּחַל וְעַד מַעְבַּר לְשַׁפְתּוֹ, כְּלוּמַר, עַד וְעַד בְּכָלֵל, וְיוֹתֵר מִכֵּן: (כד) מִכַּנְזַת. מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמַּעְרָבִי הִיא, וְנַחֲלַת בְּנֵי גַד מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמְּזוּרָחִי, וְנִפְל בְּגוֹרְלָם רַחֵב הַיַּרְדֵּן כְּנִגְדָם וְעוֹד מַעְבַּר שְׁפָתוֹ עַד כַּנְזַת, וְזֶהוּ שְׁנֵאמַר "וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֹל", הַיַּרְדֵּן וּמַעְבַּר לוֹ: (כה) וְאַצּוּ אֶתְכֶם. לְבְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד הִיָּה מְדַבֵּר: לְפָנֵי אַחֵיכֶם. הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לְפָנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַלְחָמָה, לְפִי שְׁהָיוּ גְבוּרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לְפָנֵיהֶם, שְׁנֵאמַר "וְיִטְרַף זְרוּעַ אַף קִדְקִד" (דְּבָרִים כו:כ):

סדר ד (א) וְאַתְחַנֵּן. אֵינִי חַנוּן בְּכָל מְקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן מִתְנַת חַנּוּם. אַף עַל פִּי שֵׁישׁ לָהֶם לְצַדִּיקִים לְתוֹלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵינִי מְבַקְשִׁים מֵאֵת הַמְּקוֹם אֶלָּא מִתְנַת חַנּוּם, לְפִי שְׁאִמְרָ לֹא "וְחַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָד" (שְׁמוֹת כה:מ) אָמַר לוֹ בְּלִשׁוֹן "וְאַתְחַנֵּן".